

Karel Marx ¡Presente!

Autor: James B. Whisker

Karel Marx nebyl jen Žid, pocházel také z tradiční rabínské rodiny. Jeho otec upustil od praktikování judaismu, aby mohl v nově vzniklém pruském státě snáze fungovat a přilákat do své advokátní praxe víc klientů. Životopisci se shodují, že starodávné židovské tradice přežívaly v rodině Herschela Mordechaie (po změně jména **Heinricha Marxe**, pozn. DP) i dlouho poté, co přestal pravidelně chodit do synagogy. Karl Marx zřejmě neměl žádné formální svazky s judaismem, ale byla mu dobře známa teologie i tradice. Absenci náboženské praxe nelze zaměňovat s neznalostí – a skutečně, Marx zdá se během svého života studoval základy všech západních náboženství.

Coby „mladohegelovec“ – jak byli obecně známí hegelci na levici – se Marx setkal s často absurdními interpretacemi organizovaného náboženství. Mezi jeho první díla patří **Svatá rodina**, v podstatě plagiát knihy předního myslitele mladohegelovců Ludwiga Feuerbacha **Podstata křesťanství**. Právě v dětinsky vyznívajícím **Svaté rodině** zaznívá často citovaná Marxova fráze „Náboženství je opium lidstva.“ Sotva však šlo o původní Marxovu myšlenku, jako spíš o vcelku přesné shrnutí jedné ze zásadních Feuerbachových tezí, podle níž se člověk sám sobě odcizuje svou závislostí na Bohu. Soustředěním se na Boha a ujišťováním se, že Bůh napraví veškeré bezpráví a odmění všechno utrpení v dalším životě, si člověk neuvědomuje svou kapacitu napravit nespravedlnosti a předcházet zlu tohoto světa už v tomto světě a skrz své vlastní úsilí. Náboženství má narkotický účinek, jelikož nás nabádá, abychom nevnímali vlastní bídu. Veškeré lidské utrpení, strádání, bědy a zoufalství patří k božskému záměru, v jehož rámci usilujeme o spásu – a tak je musíme přijímat a hýčkat, nikoliv je porážet, obcházet či jim zabraňovat.

Svatá rodina byla útokem na všechna náboženství bez rozdílu či preference jedné či druhé varianty. Neobsahovala žádnou vážně míněnou snahu oddělit křesťanství od judaismu. Jelikož se řada mladohegelovců rekrutovala z řad odpadlických Židů, někteří se specificky zabývali statusem judaismu, nikoliv však z důvodů náboženských předsudků vůči Židům. Svým způsobem chápali osvobození od náboženství jako formu osvobození Židů. Levicovní následovníci Georga Wilhelma Friedricha Hegela soudili, že při absenci náboženství by v novém státě pozbylo smysl rozlišovat mezi Židy a góji, bývalými křesťany a bývalými židy.

Označení „vrahové Krista“ by ztratilo na významu a dostalo by se na roveň jakémukoliv jinému obvinění kterékoliv jiné skupiny ze zabití jednotlivce nebo skupiny jednotlivců. Skutečně – Kristus coby odmítnutý symbol falešné naděje by zemřel podruhé, a tato druhá smrt by alespoň znamenala osvobození, radost a novou naději pro trpící masy. S tím by většina marxistů ochotně souhlasila. Kristus musel zemřít podruhé – a tentokrát se žádné

zmrtvýchvstání konat nebude. Marx souhlasil: podle něj by bez náboženství nemohla existovat náboženská perzekuce ani předsudky. To byl jeden z brilantních příkladů analytické logiky, v níž choval tak neochvějnou víru.

Našly se však i některé pozice mladohegelovců, s nimiž Marx naprosto nesouhlasil. Tento nesouhlas uvozuje první jasný příklad Marxova antisemitismu. Žid nemohl ani nechtěl změnit svůj charakter či zvyky o nic snáz, než může tygr ztratit své pruhy. Marx však dospěl k závěru, že judaismus může přetrvat i bez Boha, Desatera, Archy úmluvy nebo Bible. Judaismus měl ve skutečnosti s Bohem či náboženstvím velmi málo – pokud vůbec něco – společného. Šlo *de facto* o kulturní jev, založený na získávání hmotného bohatství. Jednalo se o soustavu kulturního a náboženského klamu, jehož skutečným zájmem byl kapitál, cenný kov, měna – ve zkratce cokoliv, co mělo v daném místě či čase hodnotu a funkci platidla. Toto byl vcelku originální Marxův příspěvek novohegelovskému myšlení, nikoliv jen okopírování **Mosese (Moše) Hesse, Bruna Bauera, Lorenze von Steina** či **Ludwiga Feuerbacha**. Přišel s ve své době populárním postřehem a coby intelektuál a kulturní a etnický – i když nikoli náboženský – Žid podal tezi v poněkud kultivovanější verzi než typický šířitel pamfletů na nároží.

Židovský odpadlík a přímý potomek dlouhé linie rabínů Karel Marx poskytl silný materiál pro antisemity mezi komunitou odpadlých židovských intelektuálů na německých univerzitách. Promluvil o nevýslovném a pustil se ofenzívy proti samotným základům náboženství. Vlastně stvořil mezi evropskými intelektuály 19. století jednoznačně nejrasističtější teorii. Ani u hraběte de Gobineaua či Houstona Stewarta Chamberlaina nenajdeme ohledně Židů nic silnějšího či více zničujícího než Marxovo dílo *O židovské otázce* (1843), také známé jako *Svět bez Židů*.

Tento útlý spisek o „židovské otázce“ vznikl v reakci na knihu Bruna Bauera *Židovská otázka* (také z roku 1843), známou i pod názvem *Schopnost dnešních Židů a křesťanů stát se svobodnými*. Marxova brožura měla zajímavý osud, i co se publikace týče. První necenzurovaný anglický překlad se objevil až v roce 1955 díky iniciativě zřetelně protisionistického moskevského Vydavatelství cizojazyčné literatury. Později americké nakladatelství **Philosophical Library** vydalo i anglickou edici (1959) s podivným a omluvným úvodem editora **Dagoberta Runese**. Německá a jiné edice jsou vzácné a omezují se na výtisky komunistických státních nakladatelství.

Ještě zajímavější než její obtížná dostupnost je skutečnost, že většina akademiků buď o její existenci jakoby nemá potuchy – nebo ji záměrně ignoruje. Brožurka rozhodně příliš nezapadá do humanistického a osvobozenického obrazu Karla Marxe coby velkého humanitáře a osvoboditele utlačovaných. Dílo skutečně znamená překážku. Jak může být Marx uváděn jako obránce všeho dobrého a správného, když se ve skutečnosti nepokrytě a nepochybně stavěl proti Židům a judaismu? Poznámka tu či onde by se dala omluvit, celá eseje věnovaná – a sestávající výhradně z – antisemitismu je však něco úplně jiného a složitějšího. Liberální levice se nedokáže se *Svět bez Židů* vypořádat o nic snáz než komunistický svět s Marxovými nevybíravými útoky na Rusko, kdy se v několika esejích – souborně vydaných pod názvem *Marx proti Rusku* (1962) – distancuje od ruských komunistických hnutí.

Ve své polemice vznesl Marx proti Židům velice konkrétní obvinění. Židé uctívají mamon, nikoliv Boha. Provozují lichvu. Jejich náboženství se zakládá na obstarávání peněz všemi dostupnými prostředky. Emancipace Evropanů znamená emancipaci od Židovstva:

„Emancipace od *čachru* a od *peněz*, tedy od praktického, reálného židovství by byla sebeemancipací naší doby.“ Židé usilují o světovládu prostřednictvím peněz: „Jaký je židův světský kult? *Čachr*. Jaký je jeho pozemský bůh? *Peníze*... Jaký je světský základ židovství? *Praktická* potřeba, *zištnost*... Směnka je židův skutečný bůh. Jeho bůh je jen ilusorní směnka.“ *

Marx pokračuje:

„Peníze, to je žárlivý bůh Izraele, bůh, který nestrpí vedle sebe žádného jiného boha. Peníze degradují všechny lidské bohy — a mění je ve zboží. Peníze jsou všeobecná hodnota všech věcí, hodnota, která se ustavila sama pro sebe. A proto zbavily celý svět, svět člověka stejně jako přírodu, jejich svérázné hodnoty. Peníze, to je člověku odcizená podstata jeho práce a jeho jsoucna; a tato cizí podstata člověka ovládá a člověk se jí koří.“ *

Z podobných úryvků a základních tezí *Světa bez Židů* odkrýváme některé důvody masové popularity nacionálního socialismu mezi německým dělnictvem, na něž kdysi do jisté míry působil marxismus-leninismus. Zásadní Marxův rasismus pomohl vytvořit atmosféru, v níž mohl být přijat spis Alfreda Rosenberga *Die Protokolle der Weisen von Zion und die jüdische Weltpolitik*. Antisemitismus hlavního komunistického plánovače a teoretika – a Žida – Karla Marxe pomohl stvořit podmínky pro pozdější přijetí mnoha Rosenbergových závěrů o Židech v *Mýtu 20. století*.

Ve *Světě bez Židů* nenajdeme jasné a přímé obvinění z všeobecného židovského spiknutí. Marxův spis postrádá tvrzení o přímé ústřední kontrole a řízení židovské komunity à *la Protokoly sionských mudrců*. To je však jediným rozdílem mezi oběma dílky. Obě se shodují na základech židovského mamonářského přístupu ke světu i jeho obyvatelům. Oba se shodují, že judaismus není o nic víc – či míň – než forma peněz chtivého a peníze uctívajícího sekularismu. Oba spisky souhlasí, že kultura judaismu je pseudokulturou, usilující jen a pouze o materiální prospěch svých vyznavačů.

Marx soudil, že člověk byl původně dobrý a přirozeně vnímal všechny předměty jako rozšíření sebe sama. Předměty byly hodnoceny podle množství dobra, které mohly nabýt ve smyslu sebenaplnění a dosažení sjednoceného a integrovaného člověka nebo – jak by to zřejmě vyjádřil Marx sám – podle toho, jak zabraňovaly člověku v sebeodcizení. V marxistickém paradigmatu je odcizení základem neblahého stavu člověka. „Židovská mentalita“ hledající u předmětů jedině hmotný prospěch nevyhnutelně vede k odcizení. Člověk redukuje

předměty na jejich peněžní hodnotu. Bezcné věci si nenecháváme, pokud je nelze prodat: za peníze a bohatství člověk prodává vše co má, slepý k výsledné ztrátě sebe sama (sebeodcizení). Marx tvrdil, že dokonce i matka či manželka je redukována na peněžní transakci, promyšlenou z hlediska zisku či ztráty.

„Dokonce vztah, na němž se zakládá zachování druhu, vztah muže k ženě atd. se stává předmětem obchodu! Se ženou se čachruje.“ *

Svět estetiky je degradován na prostředí peněžního zisku. Obraz pokládáme za vynikající, jelikož jej lze prodat za závratnou cenu. Opera či hudební skladba je posuzována na základě své zpeněžitelnosti. Poezie a próza se oceňuje pro svůj tržní potenciál, nikoli myšlenky, výraz či krásu. Proto se může pornografické dílo stát větším než dílo génia, jelikož má větší tržní potenciál. Mimo tržní hledisko postrádá umění hodnotu. Marx viní židovské náboženství [...]

„To, co je v židovském náboženství obsaženo abstraktně — opovrhování teorií, uměním, dějinami, člověkem jako samoučelem, to je skutečné vědomé stanovisko peněžního člověka, jeho ctnost.“ *

„Židovství nemohlo vytvořit nový svět,“ * ať už dějinný či coby umělecký výtvar; dokáže jen vykalkulovat, jak přeměnit svět na zisk. Jiné národy tvoří, zatímco Žid – jak nás Marx ujišťuje – umí vytvořit jedině trh, kde lze plody tvořivosti prodat: vytváří škálu hodnot, podle níž se měří cena tvořivosti v penězích.

Nespoutaný materialismus – který Marx navzdory vlastnímu materialismu a ekonomickému determinismu nenáviděl – je dílem světsky uvažujícího Žida. Marx uzavírá, že gój sice kapitalismus stvořil, ale Žid zdokonalil jeho tržní potenciál. Stručně řečeno: bez Žida by kapitalismus vypadal naprosto odlišně. Gój jej musel stvořit, neboť Žid sám od sebe nedokáže přijít s žádným novým světem, ale Žid proměnil kapitalismus na zcela materialistický, na peníze zaměřený systém, usilující o zisk za každou cenu.

Rosenbergova obskurní esej „*Světsky uvažující Žid nemá duši*“ (uveřejněná v knize Dietricha Eckarta *Ein Vermächtnis*, Mnichov 1928 – podle některých badatelů je přisuzována mylně Rosenbergovi, který knihu redigoval a opatřil úvodním slovem, zatímco skutečným autorem je Eckart, pozn. DP) se nese v podobném duchu: Žid proměnil kapitalismus na světský a zcela odlidšťující systém. Stvořil ovzduší, v němž spolu on i řada gójů spolupracovala. Konkurence donutila Nežidy chovat se v obchodě jako Židé – nebo zkrachovat. I kdyby se moderní kapitalistický stát zbavil Židů a pokračoval bez nich, mnoho by se nezměnilo, uzavírá Rosenberg, jelikož Žid zbavil systém duše. Ekonomika už nebyla morální; byl to bezduchý systém, úspěšně oddělený od morální filozofie. Dílo Adama Smithe *O bohatství národů* je obecně známo, nikoliv však už jeho *Teorie mravního cítění*. Pokud kapitalistický systém přežije v podobě, v jaké jej lidé znají, přežije i Žid coby archetyp kapitalistického člověka.

Marx ani Rosenberg se nesnažili omlouvat status „světsky smýšlejícího Žida.“ Nepodnikli žádný historický výzkum po příčinách tohoto stavu: po všech předsudcích a omezeních, které Žida mohly vehnát do světa půjčování peněz či obchodu. Žid se takovým, jak jej vykreslují jeho kritici, nestal následkem odlidšťujících podmínek mimo jeho kontrolu. Stal se takovým, shodují se, protože takový je židovský způsob: jedná se rasově kulturní charakteristiku, již nelze nijak změnit ani vylepšit.

Svět bez Židů nebyl coby Marxova práce obsahující antisemitské myšlenky a postoje osamocen. I další eseje jako *Třídní boje ve Francii, 1848 – 1850* nebo *Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta* obsahovaly silná obvinění Židů z rozličných zločinů proti lidstvu. Dokonce i v *Německé ideologii* nacházíme občas větu jako: „...tak jako stále obcházený zákon dělá náboženského Žida náboženským Židem.“ ** Z nechuti k znesvářenému socialistickému předákovi Ferdinandu Lassalovi jej nazýval „Juden Itzig [*icik* – hanlivé označení pro Židy, srovnatelné s označením černocha jako *negra*].“

U Marxe tedy nachází očividné odsouzení jak Židů, tak judaismu. Zcela je ztotožnil s nejhrošími prvky kapitalismu, v první řadě vykořisťováním dělníků finančními manipulacemi při provozování lichvy. Marx ve svých dílech neupřesnil, zda by upřednostňoval rekonstrukci společnosti bez Židů nebo zda by spokojil s „pouhým“ odstraněním „židovské mentality“. Někteří interpretovali části komunistického programu – jak jej podává Marxův a Engelsův *Komunistický manifest* – zabývající se konfiskací majetku cizinců, jako výzvu k vyvlastnění židovského majetku. Není to zdaleka jisté, každopádně se ale jedná o zajímavý dodatek k dokumentu – ať už byly důvody k jeho zařazení jakékoliv. Celkový soubor důkazů ukazuje na to, že „osvobození od judaismu“, o němž Marx tak často psával, třeba chápat jako osvobození společnosti jako celku od Židů – spíše než jako osvobození Židů z jejich světského myšlenkového klimatu.

„Společenská emancipace žida je emancipace společnosti od židovství“, * napsal Marx.

Nesmíme chápat Marxův rasismus jako omezující se pouze na protižidovskou rétoriku. Marx byl skutečným Evropanem své doby, a tak podle něj žádná rasa mimo bělošské nevykonala skutky, hodné zanesení do dějin. Žluté a černé rasy byly z dějin rozhodně vyloučeny a v rozvoji světa či ideje dějin žádnou roli nehrály.

Marx však nikdy neútočil na ostatní rasy či národy způsobem či intenzitou porovnatelnou s jeho antisemitskou rétorikou. Lze nalézt kousky a fragmenty rasistické rétoriky, jako např. užívání termínu „Itzig“, jenž lze nejlépe přeložit (do angličtiny, pozn. DP) jako „negr“. Ačkoli byl Marx plodný autor se širokým tematickým záběrem, není pochyb, že by se vskutku zděšeně odvrátil od spisu, jakým byl Carlylův *Occasional Discourse on the Negro Question*. Pozorná četba marxistických spisů však odhalí Marxovu linii – i když není výslovně vyřčená. Revoluce proletariátu se neodehraje v zaostalém, nebělošském (současnou terminologií Třetím) světě. Marx nezdědka vyjmenovával státy, na něž se vztahovala jeho teorie a

prognózy: Německo, Británie, Francie, USA, Belgie, Nizozemí a další evropské a bělošské země. Nikdy do svých velikášských schémat a plánů nezahrnoval Dálný východ, Latinskou Ameriku nebo subsaharskou Afriku.

Vyloučení Ruska z jeho systému nám poskytuje vypovídající vhled do jeho myšlení. Pokud je Rusko považováno za evropský národ, pak se může – přinejmenším někdy v budoucnu – stát subjektem dialektické a historické fáze pokroku a rozvoje, jimiž evropské miliony už prošly nebo procházejí. Pokud jsou však Rusové přinejmenším z větší části Asiaté, nikdy nedosáhnou též fáze pokroku jako jiné státy vybudované a obývané bělochy.

„Vynálezce“ dialektiky, G. Hegel, nevyvinul žádnou snahu ani kroky k upotřebení dialektických operací svého *Weltgeist* (světového ducha) na jiné národy než ty, tradičně označované za „západní civilizaci“. Marx tento stav ve své vlastní konstrukci nijak nezměnil. Pokud v daném národě dialektický proces neprobíhá, stojí v podstatě mimo dějiny. Stále se sice dějí události a plyne čas, ale nemůže se odehrát nic skutečně dějinného významu či hodnoty.

Zůstalo na dalších marxisticko-socialistických teoreticích vyjmout či zamaskovat rasistické části Marxova díla a umožnit marxismu docílit globální apel. Bedřichu Engelsovi se do jisté míry povedlo vytvořit dějinnou a revoluční úlohy národů Třetího světa a Lenin se jimi zabývá v knize *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*. Německý socialista **Eduard Bernstein** odstranil antisemitské prvky z Marxových dopisů Engelsovi. *Svět bez Židů* zůstává s výjimkou hrstky na Západě prakticky neznámý. Rasistické poznámky v dalších Marxových dílech byly dílem asanovány sympatizujícími editory a dílem omluveny s mávnutím ruky a drzým vysvětlením, že Marx pouze nastavoval zrcadlo předsudkům své doby a místa.

Sovětský komunismus se však jistým způsobem vrátil ke svým antisemitským kořenům. Teoreticky sovětský komunistický stát toleroval judaismus a stavěl se proti politickému sionismu. Za zmínku jistě stojí, že dělení v Sovětském svazu a jeho evropských satelitech na „šábesové Židy“ a „sionistické Židy“ nápadně připomínalo rozlišování na praktikující Židy a světskými, nenáboženskými Židy v nacistickém Německu.

Bibliografické poznámky

Základním zdrojem rasistických teorií Karla Marxe je brožura *A World Without Jews* (New York: Philosophical Library, 1959), která byla přeložena a redigována Dagobertem D. Runesem. Jelikož Runes odkazoval na oficiální sovětskou edici stejného díla, můžeme bezpečně odhadnout, že nedatované vydání moskevského Vydavatelství zahraniční literatury vyšlo před rokem 1959. Z dalších děl, ve kterých Marx průběžně odkazoval na Židy, můžeme jmenovat *Německou ideologii*, *Třídní boje ve Francii, 1848 – 1850*, *Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta* a *Dopisy* Marxe Engelsovi. Množství dopisů bylo uveřejněno v L. Feuer (ed.), *Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy* [Anchor Books, 1959]. Marxova díla z Vydavatelství zahraniční literatury jsou celkem přesné a cenově dostupné.

Mezi jednu z prvních polemických knih v angličtině o Marxově antisemitismu patří kniha

DĚLSKÝ POTÁPĚČ

Zygmunda Dobbse, *Karl Marx: Father of Modern Anti-Semitism* [Plain Talk, 1949]. Druhým základním dokumentačním zdrojem Marxova rasismu a antisemitismu je kniha Nathaniela Weyla, *Karl Marx: Racist* [New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1979].

O podobnostech s názory Alfreda Rosenberga srovnajte *The Myth of the Twentieth Century* [Torrance, Calif.: Noontide Press, 1982]. Rosenbergovu esej „The Earth-Centered Jew Lacks a Soul“ lze nalézt ve sbornících George Mosse, *Nazi Culture: Intellectual, Cultural and Social Life in the Third Reich* [New York: Grosset & Dunlap, 1966] a J. B. Whiskera (ed., trans.), *National Socialist Ideology: Concepts and Ideas* [Greensboro, North Carolina: W.U.N. Press, 1979].

Zdroj: WHISKER, James B. Karl Mars Anti-Semite. *The Journal of Historical Review*, 1984, roč. 5, č. 1, str. 69-76.

Poznámky DP:

* Citováno z: MARX, Karel. K židovské otázce. *Marxists.org*. [online]. [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/101843.htm>

** Citováno z: MARX, Karel, Bedřich Engels. Německá ideologie. *Marxists.org: III. Svatý Max, D. Hierarchie*. [online]. 1932 [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/101843.htm>